

ΠΕ.Κ.Ε.Σ. ΣΤ. Ελλάδας

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
(ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Διάχυση Καλών Πρακτικών στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Πρακτικά Τηλε-Ημερίδων

Επιμέλεια:

Δρ. Χρίστος Β. Μαρκαντώνης
Οργανωτικός Συντονιστής ΠΕ.Κ.Ε.Σ.
Στερεάς Ελλάδας

Παναγιώτα Γ. Καραφέρη Med, MSc,
Συντονίστρια Εκπαιδευτικού έργου
ΠΕ70, ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Στερεάς Ελλάδας

Λαμία, 2021

ISBN 978-618-85624-0-0

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ
(ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

**Διάχυση Καλών Πρακτικών
στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση**
Πρακτικά Τηλε-Ημερίδων

Επιμέλεια:

Δρ Χρίστος Β. Μαρκαντώνης Οργανωτικός Συντονιστής ΠΕ.Κ.Ε.Σ.
Στερεάς Ελλάδας

Παναγιώτα Γ. Καραφέρη Med, MSc, Συντονίστρια Εκπαιδευτικού έργου
ΠΕ70, ΠΕ.Κ.Ε.Σ. Στερεάς Ελλάδας

Λαμία, 2021

ISBN 978-618-85624-0-0

Διάχυση Καλών Πρακτικών στην Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Πρακτικά Τηλε-Ημερίδων

ISBN: 978-618-85624-0-0

Πρώτη έκδοση: 2021

Επιμέλεια: Χρίστος Β. Μαρκαντώνης & Παναγιώτα Γ. Καραφέρη

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Χρίστος Β. Μαρκαντώνης

Copyright © Περιφερειακό Κέντρο Εκπαιδευτικού Σχεδιασμού (ΠΕ.Κ.Ε.Σ.) Στερεάς Ελλάδας

URL: <http://stellad-old.pde.sch.gr/pekes>

E-mail: pekesstel@sch.gr

xrmarkandonis@gmail.com, penykrf@gmail.com

Δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας

Το σύνολο του περιεχομένου των πρακτικών του παρόντος τόμου αποτελεί αντικείμενο πνευματικής ιδιοκτησίας (copyright) και διέπεται από τις εθνικές και διεθνείς διατάξεις περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας.

Απαγορεύεται ρητά η αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του ΠΕΚΕΣ Στερεάς Ελλάδας ή των συγγραφέων.

Επιτρέπεται η έντυπη ή ηλεκτρονική αναπαραγωγή μόνο για εκπαιδευτική ή ερευνητική χρήση και με την προϋπόθεση ότι τα τυχόν αντίγραφα περιλαμβάνουν την αρχική σελίδα του τόμου και την απαραίτητη αναφορά στον συγγραφέα ή στους συγγραφείς.

Απαγορεύεται αυστηρά η αναδημοσίευση, μέρος ή όλου των πρακτικών για οικονομικό όφελος.

Ψηφίδες Ιστορίας

Αρβανίτης Νικόλαος

arvanitis@sch.gr

Εκπαιδευτικός ΠΕ70, 2^ο Δημοτικό Σχολείο Αλιβερίου

Περίληψη

Το σενάριο αφορά επαναληπτικές δραστηριότητες Ιστορίας Ε΄ τάξης και έχει μεταγνώστική στοχοθεσία. Δομείται σε τέσσερα επίπεδα. Το πρώτο περιλαμβάνει τους άξονες σχεδιασμού του, με βάση την αυτοκατευθυντικότητα των δραστηριοτήτων και τους διαθέσιμους ψηφιακούς πόρους της επιλεγείσας πλατφόρμας εκπαίδευσης (eclass). Το δεύτερο επίπεδο αφορά το εκπαιδευτικό υλικό και την ανάπτυξη-επιλογή του στη βάση αρχών όπως πολυμεσικότητα, συνάφεια, πλεονασμός, συνοχή, εξατομίκευση και τμηματοποίηση. Το υλικό είναι αυτοκατευθυντικό, αναπτύσσεται σε επιμέρους διακριτά βήματα και περιλαμβάνει την έντυπη και ηλεκτρονική μορφή του σχολικού βιβλίου και περιορισμένους πολυμεσικούς πόρους, προς αποφυγήν του πλεονασμού και του συνακόλουθου κινδύνου αποπροσανατολισμού των μαθητών. Το τρίτο επίπεδο περιλαμβάνει τις μαθησιακές δραστηριότητες. Ενσωματώνονται δραστηριότητες κατανόησης/μελέτης, και δραστηριότητες εφαρμογής. Το τελευταίο επίπεδο δόμησης του σεναρίου αφορά τον σχεδιασμό της εικονικής τάξης που περιλαμβάνει ασύγχρονες και σύγχρονες εκπαιδευτικές δραστηριότητες, σαφή χρονοπρογραμματισμό και διαδικασίες ανατροφοδότησης. Το σενάριο, πριν την υλοποίησή του, πέρασε μια διαδικασία ομότιμης αξιολόγησης από εκπαιδευτικούς του σχολείου, ενώ διαμορφωτικά αξιολογήθηκε από την παρουσία δεύτερου εκπαιδευτικού κατά τη διάρκεια των δύο τηλεδιασκέψεων εφαρμογής του. Η αποτελεσματικότητά του κρίθηκε επιτυχής στους στόχους που τέθηκαν κατά τη σύγχρονη επικοινωνία, ωστόσο η αποδοτικότητα της παρέμβασης κρίνεται μειωμένη σε σχέση με τους ανθρώπινους και υλικούς πόρους που κινητοποιήθηκαν για την προετοιμασία του υλικού, αναδεικνύοντας την ανάγκη ύπαρξης αποθετηρίου εκπαιδευτικού υλικού για εξ αποστάσεως εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Λέξεις Κλειδιά: *Ιστορία, Ε΄ Δημοτικού, εικονική τάξη, ανάπτυξη & επιλογή εκπαιδευτικού υλικού*

Βιβλιογραφικές αναφορές

Μανούσου, Ε., Κοντογεωργάκου, Β., Γεωργιάδη, Ε., & Κόκκαλη, Ά. (2017). Παιδαγωγικό υλικό στην σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Μελέτη Περίπτωσης: το εξ αποστάσεως εκπαιδευτικό Κέντρο της Βικτώρια στην Αυστραλία. *Ανοικτή*

Εκπαίδευση: το περιοδικό για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση και την Εκπαιδευτική Τεχνολογία, 13(1), 5-25. doi:<https://doi.org/10.12681/jode.13912>

Σοφός, Α., Κώστας, Α., Παράσχου, Β., 2015. *Online εξ αποστάσεως εκπαίδευση*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/182>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Παράρτημα 1: Σχεδιασμός σεναρίου

Τίτλος: Ψηφίδες ιστορίας: Υποστηρικτικό υλικό δραστηριοτήτων Εξ.Α.Ε. στο μάθημα της Ιστορίας Ε Δημοτικού.

Ενότητα Γ: Το βυζαντινό κράτος, μια δύναμη που μεγαλώνει

Στοχοθεσία

Μεταγνωστικές επαναληπτικές δραστηριότητες:⁷

- Να ανατρέξουν οι μαθητές στα αντίστοιχα μαθήματα και στις προσφερόμενες πηγές για την αναζήτηση πρόσθετων πληροφοριών που να στηρίζουν τις απαντήσεις τους στις δραστηριότητες.
- Σύνδεση του περιεχομένου με τις προϋπάρχουσες γνώσεις.
- Εμβάθυνση και δημιουργική αξιοποίηση γνώσεων.

Αυτοαναφορικότητα του σεναρίου:

- Εφαρμογή θεωρητικών αρχών ΕξΑΕ (στο πεδίο της σύνταξης εκπαιδευτικού υλικού).
- Έλεγχος/αξιολόγηση λειτουργικότητας εργαλείου τηλεδιάσκεψης.

Άξονες σχεδιασμού σεναρίου:

- Το παρεχόμενο υλικό να είναι *αυτοκατευθυντικό*, έτσι ώστε να απαιτεί την *ελάχιστη υποστηρικτική παρουσία* ενήλικα (εκπαιδευτικού/ γονέα) για να υλοποιηθεί.
 - ✓ Δυνατότητα εξ ολοκλήρου εκτέλεσης μέσω ασύγχρονης πλατφόρμας (eclass).
 - ✓ Περιορισμένη σύγχρονη υποστήριξη εκ μέρους του διδάσκοντα στην αρχή της ενότητας (παρουσίαση στόχων/μεθόδου εργασίας) και στο τέλος (ανατροφοδότηση μαθητών και εκπαιδευτικού – παρουσίαση στόχων νέας ενότητας).

⁷ Για τη γενικότερη στοχοθεσία των επαναληπτικών δραστηριοτήτων βλ. Ιστορία Ε Δημοτικού, Βιβλίο του Δασκάλου, σελ. 65.

- Το παρεχόμενο υλικό να μπορεί να αξιοποιηθεί σε περιβάλλον *περιορισμένων ψηφιακών πόρων*. Αξιοποίηση μόνο των *δωρεάν παρεχόμενων ψηφιακών πόρων* του Υπουργείου Παιδείας.
 - ✓ Ενσωμάτωση δραστηριοτήτων στην πλατφόρμα eclass.
 - ✓ Ενσωμάτωση του συνόλου του εκπαιδευτικού υλικού (π.χ. βίντεο) στο πολυμεσικό υλικό της πλατφόρμας.⁸
 - ✓ Αποφυγή υπερδεσμών εκτός χώρων ελεύθερης πρόσβασης.

Αρχές ανάπτυξης και επιλογής του εκπαιδευτικού υλικού:⁹

- **Αρχή της Πολυμεσικότητας:**
 - ✓ Συνδυασμός κειμενικών μορφών και γραφικών στοιχείων.
 - ✓ Διακοσμητικά γραφικά στοιχεία (οι εικόνες στα συνοδευτικά Κείμενα 1, 2, 3).
 - ✓ Επεξηγηματικά γραφικά στοιχεία: (σύμβολα οδηγιών π.χ. παρατήρησε, συμπλήρωσε, παραπομπή στο βιβλίο).
- **Αρχή της Συνάφειας:** Χρήση πολλαπλών μιντιακών στοιχείων στον ίδιο ψηφιακό χώρο, π.χ. χωρική εγγύτητα-σύνδεση εικόνας και κειμένου.
- **Αρχή του Πλεονασμού:**
 - ✓ Συνδυασμός πλήθους πολυμεσικών στοιχείων, προκειμένου να παρουσιαστεί το περιεχόμενο της ενότητας, δηλαδή κειμενική μορφή, βίντεο, γραφικά στοιχεία (εικόνες, χάρτες).
 - ✓ Αντιστοιχία μιντιακών στοιχείων (κείμενο, εικόνα, βίντεο) χωρίς να επιβαρύνεται το εκπαιδευτικό υλικό και να αποπροσανατολίζει το μαθητή.
- **Αρχή της Συνοχής:** Προσθήκη γραφικών στοιχείων μειωμένης πολυπλοκότητας που αναφέρονται αποκλειστικά στις διαστάσεις που αναφέρονται στο υπόλοιπο εκπαιδευτικό περιεχόμενο:
 - ✓ Απλές εικόνες.
 - ✓ Ευκρινείς υπότιτλοι στα βίντεο.¹⁰
- **Αρχή της Εξατομίκευσης:** Χρήση φιλικής γλώσσας (ενεργητική φωνή), αμεσότητα (χρήση β' ενικού προσώπου)
- **Αρχή της Τμηματοποίησης:**

⁸ Δεν κατέστη τελικά δυνατό λόγω τεχνικών δυσχερειών. Τα βίντεο αναρτήθηκαν σε αποθηκευτικό χώρο στο υπολογιστικό νέφος.

⁹ Βλ. σχετικά και Σοφός, Α., Κώστας, Α., Παράσχου Β., (2015). Online Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: από τη θεωρία στην πράξη, σελ. 108 κ. εξ.

¹⁰ Τα βίντεο επεξεργάστηκαν, προκειμένου να παραμείνει σε αυτά περιεχόμενο απόλυτα συναφές με τις δραστηριότητες που ακολουθούσαν την προβολή τους. Ο υποτιτλισμός έγινε από το διδάσκοντα με προσαρμογή του λόγου ώστε να είναι άμεσος και φιλικός για το μαθητή.

✓ Το εκπαιδευτικό υλικό δεν είναι μακροσκελές και χωρίζεται σε μικρότερα τμήματα προς διευκόλυνση της επεξεργασίας τους. Αυτό διευκολύνεται και από το γεγονός πως υπάρχουν ήδη γνώσεις για το περιεχόμενο.

✓ Ο μεγάλος χρόνος της εκπαιδευτικής παρέμβασης (περιθώριο 1 εβδομάδας για την επεξεργασία του υλικού), η δυνατότητα προσωρινής αποθήκευσης των απαντήσεων και η επανάληψή τους για όσες φορές επιθυμεί ο μαθητής, επιτρέπουν την αποτελεσματικότερη επεξεργασία του και από μαθητές με χαμηλό γνωστικό επίπεδο και ωριμότητα.

- **Αρχή της Προπαίδευσης:** Παροχή στους μαθητές εισαγωγικής εκπαιδευτικής παρέμβασης. Αυτό σχεδιάζεται να γίνει μέσω *σύγχρονης επικοινωνίας* στην αρχή της ενότητας όπου θα επιδειχθούν από το διδάσκοντα ο τρόπος εργασίας και μελέτης των εκπαιδευόμενων, η παρουσίαση του μέσου και το περιβάλλον εργασίας της ψηφιακής τάξης (eclass).

Μαθησιακές δραστηριότητες:

Η μάθηση προκύπτει από την πρακτική εξάσκηση των γνώσεων των μαθητών. Έτσι το εκπαιδευτικό περιεχόμενο περιλαμβάνει:

- **Δραστηριότητες κατανόησης/μελέτης** που απαιτούν από τους μαθητές την ανάγνωση/παρακολούθηση του υλικού και παρουσιάζουν τις πληροφορίες. Χρήση *εναλλακτικών διαδρομών*, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να αισθάνονται ότι «δημιουργούν τη γνώση μέσα από μια ποικιλία πηγών». Οι εναλλακτικές διαδρομές εδώ είναι, ωστόσο, περιορισμένες στο σχολικό βιβλίο, στην έντυπη και ηλεκτρονική έκδοση αυτού, και στα συνοδευτικά βίντεο. Δεν επιλέχθηκε η χρήση υπερσυνδέσμων σε άλλες πηγές πληροφόρησης, γιατί θα υπήρχε κίνδυνος πλεονασμού ή μειωμένης συνοχής του περιεχομένου, καθώς εν γένει το υλικό είναι γραμμικά οργανωμένο.
- **Δραστηριότητες εφαρμογής:** Μετατροπή των δραστηριοτήτων κατανόησης σε πρακτική γνώση για τους μαθητές. Κατ' ουσίαν πρόκειται για δραστηριότητες πρακτικής εξάσκησης όπου το παραγόμενο αποτέλεσμα είναι αυτοτελές, καθώς ακολουθούν τα κείμενα μελέτης/κατανόησης.
- **Δεν περιλαμβάνονται δραστηριότητες αξιολόγησης**, αφού δεν θεωρούνται απαραίτητες για την προώθηση της μαθησιακής διαδικασίας και δεν απαιτούνται από τη φύση του προγράμματος (προαιρετική συμμετοχή των μαθητών, όχι πιστοποίηση των γνώσεών τους). Ωστόσο, η άμεση ανατροφοδότηση στους μαθητές περί της ορθότητας ή όχι των δραστηριοτήτων τους, εξασφαλίζει την αδιόρατη σύνδεση των δραστηριοτήτων εφαρμογής με την αξιολόγηση, η οποία δεν θεωρείται πια ως ξεχωριστό και ξεκομμένο στοιχείο από την ίδια τη δραστηριότητα, αλλά εγγενές τμήμα αυτής.
- **Δεν περιλαμβάνονται δραστηριότητες συνεργασίας**, παρότι το επιτρέπει η δομή της ψηφιακής τάξης (blog, τοίχος, μηνύματα), λόγω έλλειψης των απαραίτητων

δεξιοτήτων εκ μέρους των μαθητών και του απαιτούμενου χρόνου προς εκμάθησή τους.

Σχεδιασμός εικονικής τάξης: σενάριο υλοποίησης

Συνδυασμός σύγχρονων και ασύγχρονων εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.

- **Χρονοπρογραμματισμός:**

- ✓ Δραστηριότητες ασύγχρονης εκπαίδευσης: **1 εβδομάδα** για ατομική μελέτη-επεξεργασία υλικού
- ✓ Δραστηριότητες σύγχρονης εκπαίδευσης: **30' σύγχρονη επικοινωνία** στην αρχή και το τέλος της ενότητας του υλικού (1^η & 7^η ημέρα).

- **Πλατφόρμα τηλεδιάσκεψης:** Χρήση της υπηρεσίας «Τηλεδιασκέψεις» (<http://meeting.sch.gr>) του ΠΣΔ που επιτρέπει:

- ✓ Το διαμοιρασμό περιεχομένου εκ μέρους του διδάσκοντα κατά την παρουσίαση του εκπαιδευτικού υλικού.
- ✓ Τη διαχείριση του ηχητικού καναλιού της εφαρμογής με την ελεγχόμενη απόδοση του λόγου στους μαθητές.
- ✓ Ευκολία στη χρήση (προτίμηση ελληνικού περιβάλλοντος διεπαφής).¹¹

Ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού υλικού είναι τέτοιος που δεν απαιτεί τη συχνή παροχή διευκρινίσεων και την απάντηση ερωτήσεων των μαθητών, επιτρέποντας τη μελέτη του περιεχομένου από τους μαθητές εντελώς αυτόνομα (αφού τους έχει παρουσιαστεί το μέσο και το περιβάλλον εργασίας της ψηφιακής τάξης, εν προκειμένω eclass). Ωστόσο, στο σχεδιασμό εντάσσεται η σύγχρονη δραστηριότητα, αφενός γιατί ο συνδυασμός σύγχρονης-ασύγχρονης θεωρείται αποτελεσματικότερη μέθοδος, αφετέρου διατηρεί την επαφή μεταξύ εκπαιδευτικών/μαθητών.

- **Προϋποθέσεις επιτυχούς λειτουργίας της εικονικής τάξης**

- ✓ Καθορισμένο σενάριο διδασκαλίας και δραστηριοτήτων: όπως ακολουθεί.
- ✓ Καθορισμός και κοινοποίηση στους μαθητές του τρόπου εργασίας: α) ενημέρωση μέσω email (μαθητικός λογαριασμός και γονέων), β) παρουσίαση του μέσου και του περιβάλλοντος εργασίας της ψηφιακής τάξης κατά την πρώτη σύγχρονη επικοινωνία.
- ✓ Χρονοπρογραμματισμός δραστηριοτήτων: σε εβδομαδιαία βάση ανοικτές δραστηριότητες με σύγχρονη υποστήριξη στην αρχή της ενότητας (παρουσίαση

¹¹ Δεν κατέστη τελικώς δυνατή η αξιοποίησή της λόγω δυσλειτουργίας της πλατφόρμας κατά την πρώτη προγραμματισμένη τηλεδιάσκεψη. Αξιοποιήθηκε η προτεινόμενη από το Υ.ΠΑΙ.Θ. πλατφόρμα Webex meetings, δημιουργώντας την ανάγκη σύνταξης νέας δήλωσης συναίνεσης εκ μέρους των γονέων/ κηδεμόνων, καθώς η αρχική δήλωση συναίνεσης αξιοποιούσε την ήδη εξασφαλισμένη συναίνεση των γονέων για χρήση των εργαλείων του ΠΣΔ (αποδοχή όρων κατά τη δημιουργία των μαθητικών λογαριασμών).

στόχων) και στο τέλος (ανατροφοδότηση μαθητών και εκπαιδευτικού – παρουσίαση στόχων νέας ενότητας).

✓ Προσδιορισμός διαδικασίας ανατροφοδότησης: α) κατά τη φάση των δραστηριοτήτων εφαρμογής από το ίδιο το περιεχόμενο και τη δομή του περιβάλλοντος της ψηφιακής τάξης, β) κατά τη φάση της σύγχρονης επικοινωνίας από τον εκπαιδευτικό και τους μαθητές.

- **Διαμορφωτική αξιολόγηση διαδικασίας:**

- ✓ Παρουσία βοηθού εκπαιδευτικού (εναλλακτική οπτική).

- ✓ Αποτελεσματικότητα παρέμβασης (επίτευξη στόχων): Αποτελέσματα δραστηριοτήτων και αποτίμηση συμμετοχής κατά τη σύγχρονη επικοινωνία.

- ✓ Αποδοτικότητα παρέμβασης (στόχοι/κινητοποιηθέντες πόροι).

- ✓ Κινητοποίηση μαθητών (ελκυστικότητα, αύξηση συμμετοχής και ενδιαφέροντος).

Παράρτημα 2: Δραστηριότητες στο χώρο της πλατφόρμας (eclass)¹²

Οδηγίες:¹³ Για να εκτελέσεις τις παρακάτω δραστηριότητες θα χρειαστεί να έχεις κοντά σου το βιβλίο της Ιστορίας. Μπορεί επίσης να σε βοηθήσει το Διαδραστικό Σχολικό Βιβλίο που είναι σε ηλεκτρονική μορφή. Ακολούθησε τις δραστηριότητες με τη σειρά, καθώς η μία συνδέεται με την άλλη.¹⁴

1. Παρατήρησε¹⁵ προσεκτικά τις παρακάτω εικόνες: (Κάνε κλικ πάνω τους για να τις δεις σε μεγαλύτερο μέγεθος. Στο κάτω μέρος κάθε εικόνας πάτησε το **X** για να την κλείσεις και να γυρίσεις στην άσκηση)¹⁶

Εικόνα 18

Εικόνα 19

- Τι νομίζεις πώς απεικονίζουν;
- Θυμάσαι να έχεις ξαναδεί κάποια από αυτές στο σχολικό σου βιβλίο;

¹² Θεωρητική αφετηρία: *Η διδακτική προσέγγιση των εικόνων* (Βιβλίο δασκάλου Ιστορίας Ε Δημοτικού, σελ. 20).

¹³ Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί το κύριο σώμα του υλικού και των δραστηριοτήτων, προσαρμοζόμενο ωστόσο κατά περίπτωση, ανάλογα με τη μορφή της δραστηριότητας και το layout κάθε εργαλείου της eclass.

¹⁴ Οι δραστηριότητες 1-7 υλοποιήθηκαν σύγχρονα κατά τη διάρκεια τηλεδιάσκεψης με τους μαθητές.

¹⁵ Οι οδηγίες στο χώρο της πλατφόρμας συνοδεύονται από επεξηγηματικά γραφικά.

¹⁶ Οι οδηγίες αναφέρονται στη χρήση της λειτουργικότητας της πλατφόρμας eclass. Οι εικόνες εμφανίζονται σε αναδυόμενο παράθυρο που επιτρέπει τη λεπτομερή παρατήρησή τους και το κλείσιμό τους και επιστροφή στο περιβάλλον της δραστηριότητας.

- Αν δεν θυμάσαι, μην ξεφυλλίσεις το βιβλίο σου ακόμα. Θα το δούμε στη συνέχεια.

Πληροφορία:¹⁷ Οι εικόνες αυτές δείχνουν ψηφιδωτά που βρίσκονται στον ναό του Αγίου Βιταλίου στην πόλη Ραβέννα της Ιταλίας.

2. Παρατήρησε την Εικόνα 1. Απεικονίζει έναν βυζαντινό αξιωματούχο με τη συνοδεία του.

- Ποιο νομίζεις ότι είναι το σημαντικότερο πρόσωπο ανάμεσα στους αξιωματούχους της παράστασης αυτής; Από πού το συμπεραίνεις;
- Παρατήρησε προσεκτικά την μορφή του αξιωματούχου αυτού. Μπορείς να εντοπίσεις τα στοιχεία που τον κάνουν να ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους;
- Μπορείς να καταλάβεις τι είναι αυτό που κρατά στα χέρια του;

3. Παρατήρησε τώρα την Εικόνα 2. Απεικονίζει τη σύζυγο του αξιωματούχου της Εικόνας 1, μαζί με τη συνοδεία της.

- Ποιο νομίζεις ότι είναι το σημαντικότερο πρόσωπο της παράστασης αυτής; Από πού το συμπεραίνεις;
- Παρατηρήστε προσεκτικά την μορφή του προσώπου αυτού. Μπορείς να εντοπίσεις τα στοιχεία που το κάνουν να ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα πρόσωπα της παράστασης;
- Μπορείς να καταλάβεις τι είναι αυτό που κρατά στα χέρια της;

4. Ας προσπαθήσουμε τώρα να βρούμε ποια είναι τα εικονιζόμενα πρόσωπα. Ακολουθούν ορισμένα στοιχεία που θα μας βοηθήσουν να τα εντοπίσουμε.

- Τα ψηφιδωτά αυτά ολοκληρώθηκαν το έτος **547μ.Χ.** Θυμάσαι κάποιο άλλο γεγονός από το μάθημα της φετινής μας ιστορίας που να είχε γίνει κοντά στην περίοδο αυτή; Σου θυμίζει κάτι η χρονολογία **532 μ.Χ.**;

Αν δεν θυμάσαι, μπορείς να βοηθηθείς κοιτώντας στη **σελίδα 45** του βιβλίου σου.¹⁸

5. Ξαναγυρίζουμε στην Εικόνα 1.

¹⁷ Η πληροφορία δίνεται στους μαθητές στο χώρο της δραστηριότητας, ακριβώς μετά το περιεχόμενο που προηγείται. Οι εικόνες παρέχονται σε αρχείο μεγάλης ανάλυσης, ώστε να είναι ευδιάκριτες οι λεπτομέρειες.

¹⁸ Χρήση επεξηγηματικού γραφικού που δηλώνει παραπομπή στο σχολικό βιβλίο.

- Ποιος αξιωματούχος νομίζεις ότι θα είχε μια τόσο μεγάλη ακολουθία ανδρών να τον συνοδεύουν;
- Ποιος ήταν ο τίτλος του ανώτατου αξιωματούχου στο Βυζάντιο; Για να βοηθηθείς, τον ίδιο τίτλο είχε και ο ανώτατος αξιωματούχος της Ρώμης, ο οποίος θεωρούνταν ως «πρώτος πολίτης».

Αν θες να θυμηθείς για τον "πρώτο πολίτη" της Ρώμης, πήγαινε στη **σελίδα 15** του **Κεφαλαίου 3** του Σχολικού Βιβλίου.

6. Ξεφύλλισε το Σχολικό Βιβλίο από τη **σελίδα 41** έως τη σελίδα **51** και προσπάθησε να βρεις το εικονιζόμενο πρόσωπο (σε ολόκληρη την εικόνα ή σε τμήμα αυτής).

- Σε ποιες σελίδες απεικονίζεται; Σημείωσε τον αριθμό των σελίδων:

«Το εικονιζόμενο πρόσωπο της Εικόνας 1 απεικονίζεται στις σελίδες [42] και [51] του βιβλίου της Ιστορίας.»¹⁹

7. Αφού βρήκαμε, λοιπόν, ποιος είναι ο βυζαντινός αξιωματούχος της Εικόνας 1, μπορούμε να βρούμε και το όνομα της συζύγου του που απεικονίζεται στην **Εικόνα 2**.

Ξεφύλλισε πάλι το βιβλίο της ιστορίας από τη **σελίδα 41** έως τη σελίδα **51** και προσπάθησε να βρεις το εικονιζόμενο γυναικείο πρόσωπο.

- Σε ποια σελίδα απεικονίζεται; Σημείωσε τον αριθμό της σελίδας:

«Το εικονιζόμενο πρόσωπο της Εικόνας 2 απεικονίζεται στη σελίδα [46] του βιβλίου της Ιστορίας.»

8. Ωραία, λοιπόν. Τώρα συμπλήρωσε το παρακάτω κείμενο με τις λέξεις που ταιριάζουν.

«Οι εικόνες απεικονίζουν τον αυτοκράτορα [Ιουστινιανό] και τη σύζυγό του [Θεοδώρα] με την ακολουθία τους. Ο Ιουστινιανός κρατά έναν χρυσό [δίσκο] με το ψωμί της Θείας Ευχαριστίας, τον οποίο πρόκειται να προσφέρει στον ναό. Η Θεοδώρα κρατά ένα [δισκοπότηρο]. Είναι οι προσφορές του αυτοκρατορικού ζεύγους στον ναό του Αγίου [Βιταλίου] στην πόλη [Ραβέννα] της [Ιταλίας].»

¹⁹ Τα κείμενα εντός εισαγωγικών με εσοχή παραγράφου και πλάγια γραφή αποτελούν το σώμα της άσκησης, ενώ τα στοιχεία εντός της [αγκύλης] αντιστοιχούν στο περιεχόμενο προς συμπλήρωση. Στη λειτουργικότητα της πλατφόρμας τα σημεία εντός της αγκύλης φαίνονται ως κενό προς συμπλήρωση.

9. Ας γυρίσουμε στην **Εικόνα 1** και ας προσέξουμε πάλι τα υπόλοιπα εικονιζόμενα πρόσωπα. Στο ψηφιδωτό παρέχονται πληροφορίες για ένα από αυτά τα πρόσωπα.

- Ποιο είναι το όνομα αυτού του προσώπου;
- Σε ποια γλώσσα είναι γραμμένο το όνομά του;
- Συμπλήρωσε το όνομα όπως ακριβώς το βλέπεις στην εικόνα. Γιατί πιστεύεις ότι το όνομα του αξιωματούχου αυτού είναι γραμμένο στη γλώσσα αυτή και όχι στα ελληνικά;

Πληροφορία: ο Ιουστινιανός ήταν ενδεχομένως ο τελευταίος Ρωμαίος αυτοκράτορας που μιλούσε τα λατινικά ως μητρική του γλώσσα.

«Το όνομα που αναγράφεται πάνω από ένα από τα εικονιζόμενα πρόσωπα της Εικόνας 1 είναι [MAXIMIANVS] και είναι γραμμένο στη [λατινική] γλώσσα.»

10. Παρατηρώντας προσεκτικά το πρόσωπο αυτό μπορείς να φανταστείς τι αξίωμα κατείχε; Για να βοηθηθείς:

- Πρόσεξε τι κρατά στο χέρι του.
- Πρόσεξε επίσης μια λεπτομέρεια στο ένδυμά του.
- Τι κρατούν τα δυο άτομα της συνοδείας στα αριστερά του προσώπου αυτού; Πρόκειται για ιερά σκεύη της Εκκλησίας. Αναγνωρίζεις τα σκεύη αυτά;

Συμπλήρωσε το παρακάτω κείμενο με τις λέξεις που ταιριάζουν. Το κείμενο θα σου δώσει απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα. Οι λέξεις που θα χρειαστείς είναι: **λίθους, Μαξιμιανό, σταυρό, επιγραφή, θυμιατήρι, Ευαγγέλιο**

«Πρόκειται για τον επίσκοπο [Μαξιμιανό], όπως μας πληροφορεί η [επιγραφή] πάνω από το κεφάλι του. Ο Μαξιμιανός κρατάει έναν [σταυρό] στολισμένο με πολύτιμους [λίθους], ενώ η συνοδεία του, στα αριστερά του, αποτελείται από δύο διακόνους, ο ένας από τους οποίους κρατάει το ιερό [Ευαγγέλιο] και ο άλλος ένα [θυμιατήρι].»

11. Για την ταυτότητα των υπόλοιπων προσώπων του ψηφιδωτού (το ποιοι δηλαδή είναι) οι ιστορικοί έχουν σημαντικές επιφυλάξεις. Στην **Εικόνα 1**, πιθανότατα στα δεξιά του αυτοκράτορα (στα αριστερά όπως κοιτάζουμε εμείς) παριστάνεται ο **Βελισάριος**, ενώ στο αριστερό άκρο του ψηφιδωτού απεικονίζεται μια ομάδα στρατιωτών.

- Θυμάσαι ποιος ήταν ο Βελισάριος; Αν όχι, πήγαινε στο **απόσπασμα 6** της σελίδας 44 του βιβλίου σου για να θυμηθείς.

Συμπλήρωσε το παρακάτω κείμενο με τις λέξεις που ταιριάζουν. Οι λέξεις που θα χρειαστείς είναι οι ακόλουθες: **Αλέξανδρο, βυζαντινής, στρατιωτικούς, εποχών, συνεργάτες, αυτοκρατορία, σύνορα, καταγωγής, μεγαλύτερους, Ρωμαϊκού**

«Ο Φλάβιος Βελισάριος θεωρείται από τους σπουδαιότερους [στρατιωτικούς] της [βυζαντινής] περιόδου και ένας από τους [μεγαλύτερους] στρατιωτικούς ηγέτες όλων των [εποχών]. Διακρίθηκε σε όλα τα πολεμικά μέτωπα του Ανατολικού [Ρωμαϊκού] Κράτους εκείνης της εποχής (Μέση Ανατολή, Βόρεια Αφρική, Ιταλία, Βαλκάνια). Υπήρξε ένας από τους στενούς [συνεργάτες] του Ιουστινιανού, στην προσπάθεια του τελευταίου να φτάσει την [αυτοκρατορία] στα παλαιά της [σύνορα]. Ο Βελισάριος θεωρείται ως ο σημαντικότερος στρατηγός ελληνικής [καταγωγής] μετά τον Μέγα [Αλέξανδρο].»

12. Ας γυρίσουμε τώρα στον ναό που διακοσμείται από αυτά τα ψηφιδωτά. Θυμήσου πως είναι ο ναός του Αγίου Βιταλίου στην πόλη Ραβέννα της Ιταλίας. Παρατήρησε προσεκτικά το παρακάτω βίντεο, και έχοντας πάντα στο νου σου την Εικόνα 1, προσπάθησε στη συνέχεια να απαντήσεις στις παρακάτω ερωτήσεις:

- Στην **Εικόνα 1** παρουσιάζονται οι τρεις (3) πηγές (μορφές) της βυζαντινής εξουσίας. Μπορείς να τις βρεις; Σημείωσέ τις.

«Οι τρεις πηγές της βυζαντινής εξουσίας ήταν ο [αυτοκράτορας/στρατός]²⁰ η [εκκλησία] και ο [στρατός/αυτοκράτορας].»

13. Ψάξε στην **Εικόνα 1** να βρεις το σύμβολο του Ιησού Χριστού (Χριστόγραμμα). Αν δεν θυμάσαι τι είναι το Χριστόγραμμα, δες πάλι το βίντεο και πρόσεξε ιδιαίτερα στο τέλος του. Σημείωσε, λοιπόν, πού απεικονίζεται το Χριστόγραμμα στην **Εικόνα 1**, και σε ποιο άλλο σημείο του ναού φαίνεται στο βίντεο;

«Στην Εικόνα 1 το Χριστόγραμμα φαίνεται στην [ασπίδα] του στρατιώτη. Στο βίντεο φαίνεται στην κορυφή της [αψίδας] του ναού.»

14. Παρατηρώντας προσεκτικά το **Χάρτη 2** της σελίδας 49 του βιβλίου σου, εντόπισε τους λαούς τους οποίους αντιμετώπισε ο στρατηγός Βελισάριος στα πολεμικά μέτωπα που αναφέραμε παραπάνω. Συμπλήρωσε, λοιπόν, το παρακάτω κείμενο με τις λέξεις που ταιριάζουν.

²⁰ Η διπλή απάντηση αφορά τη δυνατότητα εναλλαξιμότητας των όρων στα πεδία της άσκησης.

«Στη Μέση Ανατολή ο Βελισάριος αντιμετώπισε τους [Πέρσες/Άραβες]²¹ και τους [Άραβες/Πέρσες]. Στη [Βόρεια/βόρεια] Αφρική αντιμετώπισε τους [Βάνδαλους/Βανδάλους] και στην Ιταλία τους [Οστρογότθους]. Επίσης στα Βαλκάνια αντιμετώπισε τους [Βούλγαρους/Βουλγάρους/Σλάβους] και τους [Σλάβους/Βούλγαρους/Βουλγάρους].»

15. Ας γυρίσουμε πάλι στην πόλη όπου βρίσκεται ο ναός που διακοσμείται από αυτά τα ψηφιδωτά. Πρόκειται για τη **Ραβέννα**.

Προσπάθησε στον παρακάτω χάρτη²² να εντοπίσεις την πόλη της Ραβέννα.

Χάρτης 1

Διάβασε προσεκτικά το παρακάτω κείμενο και με τη βοήθεια του βιβλίου σου προσπάθησε να απαντήσεις στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

Η Ραβέννα υπήρξε πρωτεύουσα της **Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας** από το 402 μέχρι την κατάρρευσή της το 476. Στη συνέχεια έγινε πρωτεύουσα του Βασιλείου

²¹ Η διπλή απάντηση αφορά τη δυνατότητα εναλλαξιμότητας των όρων στα πεδία της άσκησης.

²² Ο χάρτης, όπως και οι εικόνες που έχουν ενσωματωθεί στο υλικό, παρουσιάζονται σε αρχεία μεγάλης ανάλυσης, ώστε να είναι ευδιάκριτες οι λεπτομέρειες.

των **Οστρογόθων**. Μετά τις κατακτήσεις του Βελισαρίου, στα χρόνια του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, η Ραβέννα έγινε το 540 μ.Χ. η έδρα του **Βυζαντινού κυβερνήτη της Ιταλίας**, μέχρι και την εισβολή των **Φράγκων**.

16. Η Ραβέννα υπήρξε πρωτεύουσα της **Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας**. Πότε και από ποιον αυτοκράτορα χωρίστηκε η αυτοκρατορία σε ανατολικό και δυτικό τμήμα; (Μπορείς να συμβουλευτείς τη **σελίδα 31** του βιβλίου σου).

Συμπλήρωσε παρακάτω:

«Το έτος [395]μ.Χ. ο αυτοκράτορας [Θεοδόσιος] μοίρασε την αυτοκρατορία σε Ανατολική και Δυτική.»

17. Στη συνέχεια η Ραβέννα έγινε πρωτεύουσα του Βασιλείου των **Οστρογόθων**. Οι Οστρογόθοι ήταν μια ομάδα των **Γόθων** οι οποίοι κατέκτησαν τις περιοχές της ιταλικής χερσονήσου του Δυτικού Ρωμαϊκού Κράτους. Διάβασε στη **σελίδα 33** του βιβλίου σου για τις κατακτήσεις των Γόθων και βρες:

- Το όνομα του αρχηγού των Οστρογόθων.
- Την ονομασία που έδωσε στο βασίλειο που ίδρυσε.

Συμπλήρωσε παρακάτω:

«Οι [Γόθοι] κατέκτησαν τις δυτικές επαρχίες της Ιταλίας. Εκεί ο αρχηγός των Οστρογόθων [Θευδέριχος] ίδρυσε το «[γοτθικό βασίλειο της Ιταλίας]» με πρωτεύουσα τη [Ραβέννα].»

18. Μετά τις κατακτήσεις του Βελισαρίου, στα χρόνια του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, η Ραβέννα έγινε το 540 π.Χ. η έδρα του **Βυζαντινού κυβερνήτη της Ιταλίας**. Επανερχόμαστε λοιπόν στο ψηφιδωτό της **Εικόνας 1** (ή στην εικόνα της σελίδας 51 του βιβλίου σου) που απεικονίζει τον Ιουστινιανό μαζί με τον Βελισάριο. Το ψηφιδωτό αυτό θεωρείς πως έγινε πριν ή μετά το 540 π.Χ.; Δικαιολόγησε την απάντησή σου.

«Το ψηφιδωτό αυτό έγινε ... διότι ...»

19. Ακολουθεί ένα σύντομο βίντεο με ορισμένα από τα σημαντικότερα κατορθώματα του στρατηγού Βελισαρίου. Αφού παρακολουθήσεις προσεκτικά το βίντεο αυτό, απάντησε συμπληρώνοντας τις παρακάτω προτάσεις:

Πληροφορία: Το Χριστόγραμμα είναι το σύμβολο του Ιησού Χριστού. Η παλαιότερη γνωστή μορφή του είναι από τα γράμματα «Χ» και «Ρ» (Χριστός) και

πρωτοχρησιμοποιήθηκε από τον αυτοκράτορα Μέγα Κωνσταντίνο ως θυρεός (σύμβολο) στα πολεμικά του λάβαρα (σημαίες). Παρόμοια μορφή αποτελεί το μονόγραμμα «ΙΧ», το οποίο χρησιμοποιεί τα αρχικά γραμμάτων των λέξεων Ιησούς Χριστός.

Συμπλήρωσε την παρακάτω πρόταση με το σημείο όπου απεικονιζόταν πολλές φορές το Χριστόγραμμα στο βίντεο που παρακολούθησες:

«Το σύμβολο του Ιησού Χριστού (Χριστόγραμμα) που το βρήκαμε να απεικονίζεται και στον ναό του Αγίου Βιταλίου, απεικονίζεται στο βίντεο αυτό στα ιστία (πανιά) των βυζαντινών πλοίων, σε ένα πολεμικό λάβαρο (σημαία), κυρίως όμως πάνω στις [ασπίδες] των στρατιωτών του Βυζαντίου.»

- Ποιο ήταν το έτος θανάτου του στρατηγού Βελισαρίου; Ποιο άλλο ιστορικό πρόσωπο πέθανε την ίδια χρονιά;

«Ο Βελισάριος πέθανε το έτος [565] μ.Χ. Την ίδια χρονιά πέθανε και ο [Ιουστινιανός].»

- Σε μια από τις εκστρατείες του στην Ιταλία, ο Βελισάριος κατέκτησε μια πόλη οι κάτοικοι της οποίας τον υποδέχτηκαν ως ελευθερωτή. Ποια ήταν η πόλη αυτή;

«Η πόλη αυτή ήταν η [Ρώμη].»

- Όταν κάποιοι γειτονικοί λαοί στη Νότια Βαλκανική πέρασαν τα σύνορα του Δούναβη και εισέβαλαν ξανά στα βυζαντινά εδάφη κατευθυνόμενοι στην Κωνσταντινούπολη, ο Βελισάριος, αν και είχε αποσυρθεί, κλήθηκε από τον Ιουστινιανό να τους αντιμετωπίσει. Ποιοι ήταν οι λαοί αυτοί;

«Οι λαοί της Νότιας Βαλκανικής που παραβίασαν τα σύνορα του Δούναβη και εκστράτευσαν εναντίον της Κωνσταντινούπολης ήταν οι [Βούλγαροι|Σλάβοι] και οι [Σλάβοι|Βούλγαροι].»

20. Εδώ ολοκληρώθηκαν οι δραστηριότητες. Αν θέλεις μπορείς να διαβάσεις τα τρία κείμενα που ακολουθούν και δίνουν περισσότερες πληροφορίες για τα θέματα που ασχοληθήκαμε.

Παράρτημα 3: Συνοδευτικά κείμενα

Κείμενο 1. Η Βασιλική του Αγίου Βιταλίου

Η Βασιλική του Αγίου Βιταλίου είναι χριστιανικός ναός στη Ραβέννα. Είναι ένα από τα σημαντικότερα παραδείγματα της παλαιοχριστιανική Βυζαντινής τέχνης και αρχιτεκτονικής στη δυτική Ευρώπη. Η κατασκευή της ξεκίνησε το 527, όταν η Ραβέννα ήταν υπό την εξουσία των Οστρογόθων και ολοκληρώθηκε το 546, όταν επί αυτοκράτορα

Ιουστινιανού οι Βυζαντινοί είχαν ανακτήσει τις επαρχίες της Ιταλίας. Είναι περισσότερο γνωστή για τον πλούτο των Βυζαντινών ψηφιδωτών της, τα μεγαλύτερα και καλύτερα διατηρημένα εκτός Κωνσταντινούπολης. Η εκκλησία είναι τεράστιας σημασίας για τη Βυζαντινή τέχνη, καθώς είναι η μόνη μεγάλη εκκλησία από την περίοδο του Αυτοκράτορα Ιουστινιανού Α΄ που σώζεται ουσιαστικά ανέπαφη μέχρι σήμερα.

Στην παρακάτω διεύθυνση υπάρχει μια ψηφιακή περιήγηση στο ναό αυτό. Απαιτείται την ύπαρξη του πρόσθετου Adobe Flash Player στον υπολογιστή σας.

<http://www.turismo.ra.it/eng/Storytelling/Multimedia/Virtual-tours/Basilica-of-San-Vitale>

Κείμενο 2. Ιουστινιανός & Θεοδώρα

Το αυτοκρατορικό δίδυμο Ιουστινιανού και Θεοδώρας υπήρξε ένα από τα πιο διάσημα ζευγάρια της Παγκόσμιας Ιστορίας. Το όραμά τους άφησε ένα ανεξίτηλο σημάδι στην εξέλιξη της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ως το πιο ισχυρό χριστιανικό κράτος εκείνης της εποχής. Η αιματηρή Στάση του Νίκα, η

ανέγερση της περιλαμπρης εκκλησίας της Αγίας Σοφίας στην Κωνσταντινούπολη, οι πολεμικές συγκρούσεις σε Ανατολή και Δύση είτε για την υπεράσπιση είτε για την επαναφορά της δόξας και των συνόρων της Αυτοκρατορίας στα χρόνια της ακμής της Ρώμης είναι μερικά μόνο από τα κοσμοϊστορικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν εκείνη την περίοδο.

Κείμενο 3. Ο στρατηγός Βελισάριος

Στο επίκεντρο των γεγονότων αυτών βρέθηκε ένας από τους πιο σπουδαίους στρατιωτικούς ηγέτες του Μεσαίωνα, ο Βελισάριος. Ακούραστος, ευφυής, μαχητικός, εφευρετικός, θα ηγηθεί του αυτοκρατορικού στρατού στις εκστρατείες για την υπεράσπιση των ανατολικών συνόρων από τους θανάσιμους αντίπαλους της Κωνσταντινούπολης, τους Σασσανίδες Πέρσες, καθώς και στις επικές εκστρατείες για την ανακατάληψη της Βόρειας Αφρικής και της Ιταλίας από τους Βάνδαλους και τους Οστρογότθους, αντίστοιχα. Παρά τις νίκες που πέτυχε, η μεγάλη φήμη που απέκτησε έκανε τον αυτοκράτορα καχύποπτο απέναντί του καθώς και ο φθόνος των υπόλοιπων αξιωματούχων της αυτοκρατορικής αυλής οδήγησε στο να κατηγορηθεί δυο φορές για συνωμοσία εναντίον του αυτοκράτορα. Ως αποτέλεσμα τέθηκε σε κατ' οίκον περιορισμό και δημεύτηκε η περιουσία σου. Ο αυτοκράτορας τον αποκατέστησε το 563, λίγα χρόνια πριν πεθάνει.